priekine dalimi su įkartėlėmis. Šalia kapo Nr. 2 kaukolės rastas sidabrinis Jono Albrechto (1492–1499 m.) Lenkijos pusgrašis.

Kapas Nr. 3 atidengtas apie 1,4 m į Š nuo kapų Nr. 1 ir 2, 0,9 m gylyje. Prie griaučių jokių dirbinių nerasta. Mirusysis buvęs palaidotas galva į ŠV.

Apie 5 m nuo kapo Nr. 3 į ŠV, jau pačiame kyšulio pakraštyje aptikti dar 3 kapai. Mirusieji buvę paguldyti aukštielninki, galvomis į Š. Kapų Nr. 4 ir 5 griaučiai guli greta. Kape Nr. 5 kairėje krūtinės pusėje rasta žalvarinės apie 3 cm skersmens, apskritos sagtelės liekanos. Iš kapo Nr. 6 išliko tik kaukolė, o likusioji griaučių dalis sunaikinta, griūvant šlaitui.

Senkapyje Nr. 2 surinta ir pavienių radinių. Tai žalvarinis juostinis žiedelis paplatinta priekine dalimi su įkartėlėmis, žalvarinio apkaliuko fragmentas, trys geležinės kaltinės vinys, geležinio peiliuko dalis, geležinė 5 cm skersmens sagtis su pusapvaliu lankeliu, molinių vazoninių koklių šukelės.

Remiantis radiniais, senkapį Nr. 2 galima datuoti XVI–XIX a. Atrodo, kad abu Daubarių k. senkapiai yra maždaug vienalaikiai. Galimas daiktas, kad savo metu šie du senkapiai sudarė vienas kapines ir tik vėliau, griūvant šlaitams, kapinės buvo perskirtos atsiradusio griovio.

IV. KITŲ PAMINKLŲ TYRINĖJIMAI

GĖLUVOS KALVINISTŲ BAŽNYČIOS IR KAPINIŲ TYRINĖJIMAI 1974 METAIS

Gintautas Česnys, Vytautas Urbanavičius

Apie 4 km į pietryčius nuo Ariogalos, aukštame Dubysos kair.

krante, kelio Ariogala–čekiškė deš. pusėje, į PV nuo Gėluvos dvaro, 1611 m. pastatytą Gėluvos kalvinistų bažnyčią kelis kartus sugriovė ir sudegino katalikai. XIX a. griuvėsiai buvo ardomi, plytos naudojamos individualioms statyboms ir greta esančio dvaro pastatams bei tvoroms remontuoti. 1936 m. tiesiant Žemaičių plentą, buvo išardyta ir dalis bažnyčios pamatų. Žmonės, kasinėdami duobes, rasdavę kaulų, monetų ir kitų metalinių daiktų.

Iki mūsų dienų išliko tik tarp dirbamų laukų duobėmis iškasinėtas 50x60 m dydžio plotas, kuriame vietomis matėsi iš žemės išlindę akmenys, mėtėsi plytgaliai. 1974 m. bažnyčios vietą ir jos aplinką ištyrė Lietuvos TSR MA II – tyrinėta 4200 m^2, surastos bažnyčios pamatų liekanos, ištirtos šventoriuje buvusios kapinės[1].

Bažnyčios pamatai akmeniniai, 19,5x13 m dydžio (išorėje), įleisti apie 1,5 m gylio. Jų storis apie 1,4 m. Pastato būta vienanavio. Bažnyčios Š gale būta galerijos. Čia aptikti 4 ją prilaikiusių piliastrų pamatai: po vieną prie šoninių sienų ir po du – prie šiaurinės. Tarp šių piliastrų turėjo būti durys. Dar vieno piliastro pamatas aptiktas prie P sienos. Gal būt, greta buvo ir kitas piliastras, bet pamatai šioje vietoje suardyti.

Bažnyčios PR kampe po grindimis prie pamatų buvo 2,3x1,5 m dydžio rūsys, kuriame aptikti dviejų mirusiųjų palaikai. Vinutėmis iškalinėta monograma vieno iš čia buvusių karstų galvūgalyje leidžia spėti rūsyje buvus palaidotą bažnyčios fundatorių – Žemaičių teisėją ir Ariogalos tijūną Sebastijoną Kenstartą.

Į rūsį vedę laptai suardyti vėliau toje vietoje kasant duobę.

---

[1] В. Урбанавичюс, Костел и кладбище кальвинистов в Гелуве XVII в., – АО 1974 года, М., 1975, с. 411.

Tos duobės šonai išmūryti plytomis ir sutvirtinti akmenimis. Tarp griuvenų, kurios iki viršaus užpildė duobę, rasti suardyti trijų mirusiųjų griaučiai - vyro, moters ir vaiko.

Dar 14 mirusiųjų buvo palaidota po bažnyčios grindimis, žemėje. Daugiausiai laidota bažnyčios pakraščiais, arčiau durų.

Šventoriuje buvusiose kapinėse ištirta 360 kapų, kurių dauguma priklauso XVII a. Mirusieji laidoti karstuose, sukaltuose geležinėmis vinimis. Kapų eilių ir vienodos laidojimo krypties nesilaikyta. Kapuose daugiausia rasta daiktų, susijusių su drabužiais. Tai diržai arba juostos (prie jų dažnai prikabinti kapšeliai-piniginės ir peiliai), batų pasagėlės, "kabės" drabužiams susegti ir kt. Iš darbo įrankių, be peilių, rasta skiltuvų, galąstuvų, žirklės. Tai reti radiniai šiose kapinėse. Tik viename vaiko kape rasta puodo šukių, viename - degėsių (po karstu). 58-se kapuose rasta monetų. Jos dėtos ir moterims, ir vyrams, ir vaikams.

Tarp XVII a. kapų rasti 3 V-VI a. kapai su kirviais, ietimis, peiliais, smeigtukais. Aptikta keletas šio laikotarpio daiktų iš suardytų kapų.

V-VI a. mirusieji laidoti įvairiomis kryptimis (k. Nr. 35 ir 36 galva į V, k. Nr. 108 - į Š-Š R), ištiestomis kojomis. Kape Nr. 108 mirusiojo rankos prilenktos prie pečių (k. Nr. 35 ir 36 mirusiųjų rankų padėtis nenustatyta). Iš 3 ištirtų šio laikotarpio kapų (visuose palaidoti vyrai) geriausiai išlikęs k. Nr. 108. Jame prie kairiojo žastikaulio rastas 17,6 cm ilgio peilis, ant krūtinės geležinis lazdelinis smeigtukas, gale kojų 24 cm ilgio įmovinis kirvis 5,5 cm pločio ašmenimis. Prie ašmenų rastas 12 cm ilgio ietigalis, įmova nukreipta mirusiojo galvos link. Ietis buvusi padėta kairėje mirusiojo pusėje.

Kadangi V-VI a. kapų tik 3 ir tuose pačiuose griaučiai blogai

išlikę, tai antropologiniai tyrimai atlikti XVII a. osteologinės medžiagos pagrindu.

Paleodemografinei senkapio osteologinės medžiagos analizei buvo panaudoti 349 XVII a. kapai (96,94%). Didelis kapų skaičius, senkapio ištyrimo pilnumas ir, palyginti, neilgas (apie 100 m.) jo funkcionavimo laikas leidžia laikyti Gėluvą paleodemografine prasme reprezentatyviausiu iš ištirtų XVII a. Lietuvos senkapių. Vaikai ir paaugliai (0–10 m.) sudarė beveik pusę (43,26%), o naujagimiai – 18,62% visų mirusiųjų. Suaugusių tarpe šiek tiek persvėrė moterys – maskulinizacijos indeksas 0,9223. Vidutinis suaugusių mirusiųjų amžius Gėluvoje buvo 45,23 m., vidutinė laukiama naujagimių gyvenimo trukmė (e_o^o) 27,43 m., dvidešimtmečių vyrų (e_{20}^o) – 28,32 m., moterų – 23,28 m. Vyrai gyveno beveik 5 metais ilgiau už moteris. Iš gyvenimo lentelių duomenų buvo galima atlikti senkapį palikusios populiacijos dydžio rekonstrukciją. Skaičiuojant G. Ačšadžio ir J. Nemeškerio (1970) formule, Gėluvoje gyvenc 106, o N.G. Geivalo (1960) formule – 87–116 asmenų. Populiacijoje vyko išplėstinė gyventojų reprodukcija – (R_o = 1,966).

Kraniometrinei analizei buvo panaudotos 44 suaugusių vyrų ir 41 moters kaukolė. Daugumos rasinei diagnostikai svarbiausiųjų kranioloģinių požymių (T. Aleksejeva, 1973) variacijos mastas yra vidutinis arba jam artimas, ir tai byloja apie Gėluvos vyriškos ir moteriškos kaukolių serijos homogeniškumą.

Vyrų antropologinis tipas pasižymi vidutiniais kaukolės smegeninės dalies ilgio (183,82), pločio (142,43) ir aukščio (134,54) matmenimis. Smegeninės forma mezokraninė, ortokraninė ir metriokraninė. Kakta vidutinio pločio – metriometopinė. Kaukolės veido dalies plotis (133,34) ir viršaus aukštis (68,07) vidutinio dydžio, veidas mezopro-

zopinės ir mezeninės formos. Nosies aukštis (50,75) vidutinis, plotis (24,09) - mažas, jos bendra forma mezorininė su tendencija į leptorininę. Tarpuakis labai iškilęs: simotinio (46,02) ir dakrialinio (57,78) indeksų reikšmės didelės. Nosis smarkiai išsišovusi veide - kampas tarp nosikaulių ir veido profilio linijos didelis (30,00). Akiduobės vidutinių matmenų, žemokos (mezokonchinės su ryškia tendencija į chamekonchines). Horizontali veido profiliuotė labai griežta: nazomaliarinis kampas mažas (137,57), o zygomaksiliarinis - labai mažas (121,03).

Gėluvos moterų antropologinis tipas iš esmės toks pat, kaip ir vyrų, skiriasi tik kiek siaurėlesniu veidu (tendencija į leptoprozopiją ir leptenią) bei apvalesnėmis akiduobėmis,

Gėluvos gyventojų antropologinis tipas, kurį galima apibūdinti kaip ryškiai europidinį, yra absoliučiai tapatus Lietuvos XIV-XVII a. vienuolikos senkapių jungtinės kraniologinės serijos tipui (G. Česnys, 1977 . Gėluva labai artima ir daugeliui tų senkapių atskirai (Penrouzo apibendrinto atstumo koeficientas dažniausiai nesiekia 0,2), ji gerokai skiriasi tik nuo Ulionų (0,29) ir ypač Šlapgirio (0,60). Beje, šios serijos susideda vos iš kelių kaukolių, antropologiniu atžvilgiu jos smarkiai nutolusios nuo kitų to laiko Lietuvos serijų.

Aprašytasis Gėluvos senkapį palikusių žmonių antropologinis tipas yra artimiausias sinchroninių Latvijos, o ypač XIV-XVII a. Martinsalos, kraniologinių serijų tipui (R. Denisova, 1973), bet skiriasi kiek švelnesniu tarpuakio išvėšėjimu ir griežtesne horizontalia veido profiliuote.

ARCHEOLOGINIAI TYRINĖJIMAI KAVARSKO VIENKIEMIUOSE 1974 IR 1975 METAIS

Gintautas Česnys, Vytautas Urbanavičius

Apie 1,5 km į V nuo Kavarsko, prie pat kelio į Budrius, yra